

УДК 81-11

КОНЦЕПТ «ГНІВ» В ЛІНГВІСТИЧНИХ ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Літінська О.Ю., Паленга В.І.

Національний університет «Львівська політехніка»

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2018-12-64-36>

В статті представлено огляд основних лінгвістичних і психологічних ін-терпретацій концепту «гнів». Визначені головні парадигми і на теоретичні підходи до вирішення наукових і інтерпретаційних проблем. Проводиться порівняння концепцій за окремими аспектами. Пропонуються варіанти подальшого розвитку теми. Встановлюється міждисциплінарний потенціал лінгвістичних досліджень концепта «гнів».

Ключові слова: концепт, психолінгвістична теорія, огляд літератури, мовні константи, теорія мови.

Постановка проблеми. Мова є одним із основних способів вираження емоцій, однак, це правда, що емоції можуть бути виражені як вербально, так і невербально. Що стосується мовних виразів емоцій, то вважається, що причину одного специфічного виду емоцій можна виявити шляхом аналізу тих афективних виразів, які пов'язані з нею. Існує багато знань (або мудростей), які існують в природній мові, як це запропонували Сасієр та Голдберг (1996). Ворф стверджував, що мова впливає на наше розуміння та пізнання світу; Остін зазначив, що всі відмінні риси, які варті уваги, втілені в «нашому загальному словнику» [1, с. 8]. Ці дослідження підтверджують думку про те, що «мудрість» вбудована в мову. Ця філософська віра є основою лексичного підходу до дослідження особистості [12]. Лексичний підхід полягає в тому, що найпоширеніші риси особистості кодується природною мовою [12], або більш точно, «істотні індивідуальні відмінності втілюються в мові» [8, с. 16]. Дослідники, які підтримують такий підхід, тим самим підтримують те, що особистісні шляхи можуть бути виявлені шляхом лінгвістичного аналізу. Виходячи з цієї точки зору, дослідники психології особистості розробили п'ять факторних моделей особистості, їх обґрунтованість і придатність були підтримані в ряді досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Гнів – розповсюжене явище повсякденного життя. Насправді, емоція гнів розглядається як одна з основних емоцій у психології [10]. Велика увага як психологів так і лінгвістів приділяється вивченню гніву (наприклад П. Екман, Дж. Клор та Д. Центрбар, Шеман, Форд та Тамір, Гунтсінгер та ін.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Хоча, дослідження емоцій у галузі психології та лінгвістичні дослідження показали, що мова відіграє важливу роль у концептуалізації та розумінні емоцій (див. Неймер та Дірвен, Фюссел, Гедрон), лише декілька досліджень зосереджені саме на лінгвістичному аналізі емоційних термінів (наприклад, Галлідай, Беднарек, Романо та ін.), не кажучи вже про емоцію гнів. Отже, виникає необхідність аналізу емоційних або афективних виразів з лінгвістичної перспективи, які можуть сприяти зростанню нашого розуміння емоцій та подальшого сприяння регуляції емоцій. Тому, вчені роблять спробу дослідити емоцію гнів з тілесно-лінгвістичної точки зору, з метою доповнення емоційних досліджень, проведених в психологічній традиції.

Цілі статті: проаналізувати основні парадигми і підходи до проблеми аналізу гніву, як предмету психологічних і лінгвістичних досліджень і виявити особливості інтерпретаційних засобів феномену гніву.

Основний матеріал дослідження. У дослідженнях емоцій також довгий час пропонували пов'язати емоції та мову (наприклад, Клор, Ортоні та Фосс, Неймер та Дірвен, Радден, Гендрон та ін.) Дослідники цієї традиції вважають, що люди не можуть мати категоричного сприйняття емоцій, тоді як категоричне сприйняття може бути обумовлено, коли вирази обличчя пов'язані з мовою. Слідом за цією пропозицією було б спірним, що лінгвістичне дослідження організму може сприяти дослідженню емоцій. Взагалі, підсумок цієї дискусії полягає в тому, що лінгвістичний аналіз – це ефективний спосіб зрозуміти світ, будь то особистість або емоції, або щось інше.

Є такі дослідження, що зосереджують увагу на концептуалізації емоцій крізь призму емоційних термінів (наприклад, Дірвен; Осмонд; Радден). Наприклад, Дірвен досліджує причини (причину емоцій) та наслідки емоцій (емоції як наслідок), які він розглядає як «емоційну причинність», вивчаючи, як емоційна причинність виражається у різних мовах. Він стверджує, що прийменники, такі як *at*, *about* та *over* часто використовуються для тлумачення подразника, який викликає емоцію. Відповідно до Дірвена, подразники різних типів емоцій можуть бути виявлені з прийменникових фраз, наприклад, *at* означає, що причина емоції є певний об'єкт (ціль) (*he was angry at the her existence*); *about* означає, що причина емоції це абстрактний рух (*I am angry about his cruelty*); *over* означає, що причина емоції – це конкретний рух (*we are angry over a proposed deal*). Аналогічним чином, Осмонд та Радден також досліджують зв'язок емоційних виразів з прийменниками. Ці дослідження (Дірвен, Осмонд, Радден) фактично ставляться до вибору прийменника для інтерпретації емоцій з пізнавальної точки зору. Вони стверджують, що вираження емоційного значення пов'язане з тим, як вони концептуалізуються просторово, і тому концептуалізація емоцій може бути виявлена шляхом вивчення прийменникової фрази.

Крім того, варто згадати Галлідея (1998), який вивчає лексикограматику болю, використовуючи докази з корпусу, складеного з типових повсякденних виразів. Він вважає, що емоція біль класифікується різними шляхами: її можна тлумачити як процес (наприклад, боліти), якість (наприклад,

болючий) та річ (наприклад, біль), що вказує на те, що кожна емоція є складною областю досвіду. Коли справа доходить до емоції гнів, це також є випадком, коли його можна тлумачити як процес (наприклад, гнівити, злити), річ (наприклад, гнів, злість), якість (наприклад, злий, дратівливий). Однак в якості експериментального дослідження аналізується тільки гнів, який призначений для демонстрації того, як можна декодувати подразник певної емоції, аналізуючи пов'язані з нею лінгвістичні вирази. Насправді, важко щоб з'ясувати, чому хтось злий, виходячи лише з його виразів обличчя. Наприклад, Екман стверджує, що «коли ви бачите, що хтось злий, ви не знаєте, що саме розізлило цю людину» [11, с. 159]. Це вказує на те, що подразника певної емоції, включаючи ці «основні» емоції, не можна вивести з відображення емоцій (наприклад, вираз обличчя, жест). Проте, можна стверджувати, що лінгвістичний аналіз виразів з компонентом гнів сприятиме нашому розумінню того, що викликає емоцію гнів.

Це дійсно дуже важко визначити, що саме викликає певну емоцію. На відміну від подразників, які пропонують в психологічних дослідженнях (наприклад, фрустрація, соціальний стрес, неприємні психічні стани тощо. Берковіч та Гармон Джонс), дослідження з оцінки з мовної точки зору показує, що можуть бути три типи подразників, що впливають на: 1) поведінку, 2) явища та 3) процеси [12, с. 43]. Проте аналіз узгодження свідчить, що ці подразники не можуть повною мірою пояснити причину гніву. Отже, слід переглянути подразники емоцій. Поєднуючи ті подразники, запропоновані як в психологічному дослідженні, так і в лінгвістичному дослідженні, вчені Ганг Су та Йі Ксяо виділили п'ять типів подразників емоційного гніву: 1) поведінка; 2) феномен; 3) психічні стани; 4) текст; 5) неясний фактор (не можна сказати, що викликає емоційний гнів). Очевидно, дослідники з обох психологічних та лінгвістичних галузей погоджуються з тим, що «поведінка» викликає емоції. Ця поведінка включає в себе словесну поведінку та фізичну поведінку. Більше того, в цьому дослідженні всі живі істоти розглядаються як поведінка (дія), оскільки можна стверджувати, що коли ми гніваємось на когось, ми не маємо на увазі того, хто викликав гнів, а маємо на увазі саме поведінку когось не зробив робити те, що він не повинен був робити. Ілюстративні приклади наведені нижче:

ГНІВ, ВИКЛИКАНИЙ ПОВЕДІНКОЮ

It is obvious that Mary was angry about being spied on = Очевидно, що Марія була роздратована в тому, що за нею стежили.

She is angry at the way he acts – вона злиться на його поведінку.

He was angry at everyone for involving him in all this – Він розгнівався на всіх за те, що залучив його до всього цього.

Другий тип подразника – це «явище». Мартін та Вайт (2005) не уточнили, що вони мають на увазі, говорячи, що емоція – це реакція на поведінку, процес та явище. В той час, як «поведінка» є більш зрозумілою, ніж інші типи подразників. В той час як «явище» стосується тих абстрактних речей планів, пропозицій, фактів та ситуацій). Наприклад:

I am angry about smoking in public places – мене дратує куріння в громадських місцях.

He is angry at the animals existence at home – його злить, коли тварини дома.

They're angry over plans aimed at deforestation – вони злісно налаштовані проти вирубки лісів.

Подібно до висновків з галузі досліджень емоцій, дані корпусу показують, що іноді гнів викликається ментальними станами, такими як думки, рішення, ставлення тощо. Таким чином, «психічний стан» пропонує пояснити випадки, коли небезпека спрацьовує через когнітивні фактори, наприклад ставлення, думки.

Наприклад: *I felt angry at the idea being rely on her* – я злилась на те, що довірилась їй.

Схоже, що існує «перетин» між подразниками, позначеними як «вербальна поведінка» і «текст». Проте, вони не є одним і тим ж самим. «Текст» в основному стосується тих речей, які представлені в письмовій формі, наприклад, звіту, що викладений в газеті, листі і т. д. Хоча випадки, коли гнів викликаний «текстом», є рідкісні, їх є кілька:

I was very angry about this letter – мене дуже розізлив його лист.

My boss was extremely angry about the report which he saw – мій бос дуже розізлився, коли побачив цей звіт.

Крім того, дані корпусу також показують, що іноді ми, як Емотери (тобто, ті хто відчуває емоцію, див. Бенемарк 2008), не знаємо, чому ми розгнівані, і в цьому випадку подразник вважається «нечітким». Приклади:

I suspect the waiter is angry about something – схоже, офіціант на щось злий

He seemed rather angry about something – його, схоже, щось дуже розсердило

Враховуючи фактор невизначеності емоції «гнів», який можна розглядати як доказ, що підтверджує аргумент, що невизначеність не є явищем, унікальним для мови, але це може бути універсальним явищем, яке існує в людському досвіді.

Гнів є емоційним станом, який може інтенсифікуватися від легкого роздратування до сильної люті. Гнів має фізичні ефекти, включаючи підвищення частоти серцевого биття, артеріального тиску та рівня адреналіну.

Гнів – це (фізіологічна та психологічна) відповідь на сприйняту загрози для себе або інших присутніх. Загроза може здаватися справжньою, або уявною. Гнів часто є відповіддю на сприйняття загрози через фізичний конфлікт, несправедливість, недбалість, приниження або зраду.

Вираження гніву може відбуватися через активну або пасивну поведінку. У випадку «активної» емоції особа в гніві «кидається» словесно або фізично на об'єкт. Коли гнів є «пасивною» емоцією, він характеризується мовчазною, пасивно-агресивною поведінкою (ворожістю) і напругою [5, с. 7].

Клаузен зображує чотири основні компоненти поняття гнів. По-перше, він презентує шкалу інтенсивності гніву, де легка дратівливість розташована десь у нижній частині шкали, а інтенсивна лють та шаленство десь на вершині. По-друге, фізичні ефекти, такі як підвищення частоти серцевого биття, артеріального тиску, рівня адреналіну. Тоді причиною гніву, сприймається загроза для себе або іншої важливої людини, і підтвердження, що ця загроза може бути реальною чи уявною. І, нарешті, можна виділити два можливі шляхи емоційної експресії, активні (наприклад, коли

людина виплескує гнів вербально або фізично на об'єкт) або пасивна (наприклад, пасивно-агресивна поведінка, така як ворожість і напруженість).

Проте, Герцентейн, Баттс і Гілл [12, с. 7] висувають теорію, яка полягає в тому, що з еволюційної точки зору емоції, включаючи гнів, розглядаються як пристосування для вирішення проблем соціального та фізичного характеру, та як інструмент для досягнення своїх цілей.

Очевидно, що гнів найчастіше спричиняється поведінкою, що й узгоджується з результатами психологічних досліджень. Вчені досліддили, що абстрактні речі та ситуації також можуть бути причиною гніву. Крім Берковіца та Гармона-Джонса (2004), аналіз корпусу також показує, що не тільки негативні емоції можуть викликати гнів, але й різні психічні стани (наприклад, думки, рішення) також можуть бути детермінантами гніву. Більш того, доведено, що навіть ми, Емотери, іноді не знаємо, чому ми розгнівані або на що ми розлючені. Але якою мірою ці факти є дійсними? Інакше кажучи, чи аналіз відображає і виявляє саме ті подразники, які викликають гнів.

З цих досліджень можна дійти до висновку, що гнів часто спричинений поведінкою, хоча явища або ситуації та психічні стани також можуть викликати гнів. Як і вербальні форми поведінки, такі як образи, крики так і фізичні наслідки, такі як бійка, зачіпання, можуть потенційно викликати гнів. Тому важливо, щоб ми вели себе як словесно так і фізично з порядністю та гідністю, щоб ми могли гармонійно жити в суспільстві, що повне співчуття і миролюбності. Найголовніше, виявлення причини певної емоції значною мірою сприятиме регулюванню ситуації. Було показано, що регулювання емоцій є однією з найгарячіших тем у дослідженні емоцій (див. Гросс, Куппегс, Бранс та ін.).

Емоційне регулювання – це процес, за допомогою якого емоція може бути пом'якшеною, посиленою або просто збереженою [14, с. 466].

Передбачається, що повне уявлення про причини емоцій сприятиме їх успішному регулюванню.

Було висловлено припущення, що недостатнє розуміння причини певної емоції може призвести до відмови від регулювання емоцій. Отже, щоб регулювати емоції, треба чітко відслідковувати поточні (або очікувані) емоційні відповіді; і для відстеження емоційної відповіді потрібне розуміння того, що викликає емоційну реакцію. Проте, зазначено, що більшість досліджень на сьогодні про емоційні причинності головним чином проводяться з психологічної точки зору. Хоча чи корисні ці дослідження? Вважається, що дослідження з причинності емоцій з лінгвістичної перспективи буде доданим до психологічних досліджень. Іншими словами, лінгвістичний аналіз певного емоційного терміна може виявити більш детальну інформацію про те, що обумовлює певну емоцію, і що може сприяти успішному регулюванню емоціями. Більше того, важливо також зрозуміти наслідки специфічної емоції, оскільки регулювання емоцій не лише означає уникнення негативних емоцій. Як правило, люди, зменшують негативні емоції і збільшують позитивні емоції. Проте також було зазначено, що негативні емоції (такі як гнів, смуток) не обов'язково є поганими (Форд та Тамір, 2012). Навпаки, негативні емоції можуть іноді функціонувати позитивно, наприклад, гнів при боротьбі (Форд та Тамір, 2012), і навпаки, тобто позитивні емоції можуть мати негативні наслідки, наприклад, надмірні розваги під час зустрічей (див. Грубер та ін., 2011).

Висновки. Можна підсумувати, що на даному етапі вчені вивчають мовні моделі, які часто використовуються для тлумачення емоції гнів та причин емоції гнів (головним чином, емоції гнів, яка розуміється як якість) з лінгвістичної точки зору, з метою доповнення психологічного дослідження причин гніву. Як виявилось, гнів може бути викликаний поведінкою, явищем, психічним станом та текстом. Лінгвістичний аналіз емоційних виразів доповнює психологічне дослідження емоційних концептів, що в кінцевому підсумку сприятиме успішному регулюванню емоцій.

Список літератури:

1. Austin, J. L. (1957). A plea for excuses. *Proceedings of the American Society*, 57, 1 – 30.
2. Bednarek, M. (2008). *Emotion Talk across Corpora*. New York: Palgrave Macmillan.
3. Berkowitz, L., & Harmon-Jones, E. (2004). Toward an understanding of the determinants of anger. *Emotion*, 4, 2, 107 – 130.
4. Brans, K., Koval, P. Lim, YL. & Kuppens, P. (2013). The regulation of negative and positive affect in daily life. *Emotion*, 13.5, 926 – 939.
5. Clausen, E. I. 2007 (ed.), *Psychology of Anger*. New York: Nova Science Publishers.
6. Clore, G. & Centerbar, D. (2004). Analyzing anger: how to make people mad. *Emotion*, 4, 2, 139 – 144.
7. Clore, G. Ortony, A. & Foss, M. (1987). The psychological foundations of the affective lexicon. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53.4, 751 – 766.
8. De Raad, B. (2000). *The Big Five Personality Factors: The Psycholexical Approach to Personality*. Göttingen: Hogrefe & Huber Publishers.
9. Dirven, R. (1997). Emotions as cause and the cause of emotions. In Niemerier, S. & Dirven, R. (eds.), *The Language of Emotions*. Amsterdam: John Benjamins, 55 – 86.
10. Ekman, P. (1994). All emotions are basic. In P. Ekman & R.J. Davidson (eds.), *The Nature of Emotion: Fundamental Questions*. New York: Oxford University Press.
11. Ekman, P. (2003). *Emotions Revealed: Recognizing Faces and Feelings to Improve Communication and Emotional Life*. New York: Henry Holt and Company.
12. Hertenstein, M. J., Butts, A., and Hile, S., 2007, *The Communication of Anger: Beyond the Face*. In Clausen, E. I. (ed.). *Psychology of Anger*. New York: Nova Science Publishers.
13. Martin, J. R. and P.R.R. White. *The language of evaluation : appraisal in English* / J.R. Martin, 99 p.
14. Rim'e, B. *The Social Sharing of Emotion as an Interface Between Individual and Collective Processes in the Construction of Emotional Climates*. *Journal of Social Issues*, Vol. 63, No. 2, 2007, pp. 307 – 322.
15. Saucier, G., & Goldberg, L. R. (2003). *The language of personality attributes: Lexical perspectives of the five-factor model*. (pp. 21–50). New York.

Литинская О.Ю., Паленга В.И.

Национальный университет «Львовская политехника»

КОНЦЕПТ «ГНЕВ» В ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ

Аннотация

В статье представлен обзор основных лингвистических и психологических интерпретаций концепта «гнев». Определены главные парадигмы и теоретические подходы к решению научных и интерпретационных проблем. Проводится сравнение концепций по отдельным аспектам. Предлагаются варианты дальнейшего развития темы. Устанавливается междисциплинарный потенциал лингвистических исследований концепта «гнев».

Ключевые слова: концепт, психолингвистическая теория, обзор литературы, языковые константы, теория языка.

Litinska O.Yu., Palenka V.I.

National University «Lviv Polytechnic»

CONCEPT «ANGER» IN LINGUISTIC AND PSYCHOLOGICAL RESEARCH

Summary

The article presents an review of the main linguistic and psychological interpretations of the "anger" concept. Determine the main paradigms and the theoretical approaches to solving scientific and interpretative problems. Main concepts are compared in the specific aspects. Suggested options for the further development of the topic. The interdisciplinary potential of the linguistic research of the concept of "anger" is established.

Keywords: concept, psycholinguistic theory, literature review, language constants, theory of language.